

Necîb Mahfûz

(94 yıl, 8 ay, 20 Gün Süren Velud Bir Hayat)

"Araplar birbirlerini anlayabilmek için tercüman kullanmak zorunda kalırlardı; ama ortak bir dilimiz var. O da fushâ... Ben, bu dille yazıyorum."

Çağdaş Arap edebiyatı denilince akla ilk gelen isimlerden birisi ve 1988 yılı Nobel edebiyat ödülü sahibi olan Mısırlı yazar Necîb Mahfûz¹; 11 Aralık 1911'de, sonraları birçok roman ve öyküsüne konu olacak orta tabakadan insanların yaşadığı Kahire'nin el-Cemâliyye semtinde doğdu. Daha sonra Kahire'nin kenar semtlerinden biri olan el-'Abbâsiyye'ye taşındı. İlk ve orta tahsilini burada tamamlayan Necîb Mahfûz, 1934 yılında Kahire Üniversitesi,

sitesi, Felsefe Bölümünü bitirdikten sonra edebiyata yöneldi².

Necîb Mahfûz, dünya çapında ünlü edebiyatçılardan Tolstoy, Dostoyevsky, Chekov, Maupassant, Shakespeare, Ibsen, Flaubert, Sartre, Camus, Mauriac gibi yazarların eserlerini okudu ve bunlardan etkilendi. Arap dünyasında ise onun etkisinde kaldığı, düşünce yapısının ve kişiliğinin oluşumunda rol oynadığı bilinen en önemli yazarlar Abbâs Mahmûd el-'Akkâd (1889-1964)³ ve Tâhâ Huseyn (1889-1973)'dır. Bizzat kendisi, yazarlığı Abbâs Mahmûd el-'Akkâd'dan, akılçılığı ve batıyla verimli iletişim kurmayı ise Tâhâ Huseyn'den öğrendiğini söylemektedir⁴.

¹ Türk asıllı bir aleye mensuptur. Tam adı Necîb Mahfûz 'Abdü'l-azîz es-Sâbilîcidir. Bkz. Edhem Recep, "Safâhât Mechûle min Hayâti Necîb Mahfûz", el-Hilâl, Şubat, 1970, s.96. Ona es-Sâbilîc lakabı sebil adı verilen eski şeymeliye olan yoğun ılgısından dolayı takılmıştır. Yine bir takım kaynaklarda tam adı, Necîb Mahfûz İbrâhîm Ahmed el-Bâşâ olarak da geçer. Bkz. Kazım Ürun, Çağdaş Mısırlı Romanında Necîb Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları, Konya, 1997, s.38; Erol Ayvıldız, Necîb Mahfûz, hayatı, sanatı ve Eserleri, Bursa, ts., s.1. Ona bu adı, babası tarafından Kahire'nin meşhur doğum doktoru Necîb Muâfîz Paşa'nın isminden esinlenerek verilmiştir. Bkz. Gâli Şukri, Necîb Mahfûz manel-Cemâliyye ile Nobel Kahire, 1988, s.11.

² a.e. s.12.

³ Hayatı ve eserleri konusunda ayrıntı bilgi için b.kz. Halit Zevalşiz, "Akkâd, Abbas Mahmûd", DIA, II, 267-269; İbrahim Sarıtaş, Bir Edebiyatçı Olarak Abbâs Mahmûd el-'Akkâd, Konya 1993.

⁴ İbrâhîm eş-Şeyh, Mevâkif İctimâliyye ve Siyâsiyye fi Edeb Necîb Mahfûz, Kahire 1987, s.29.

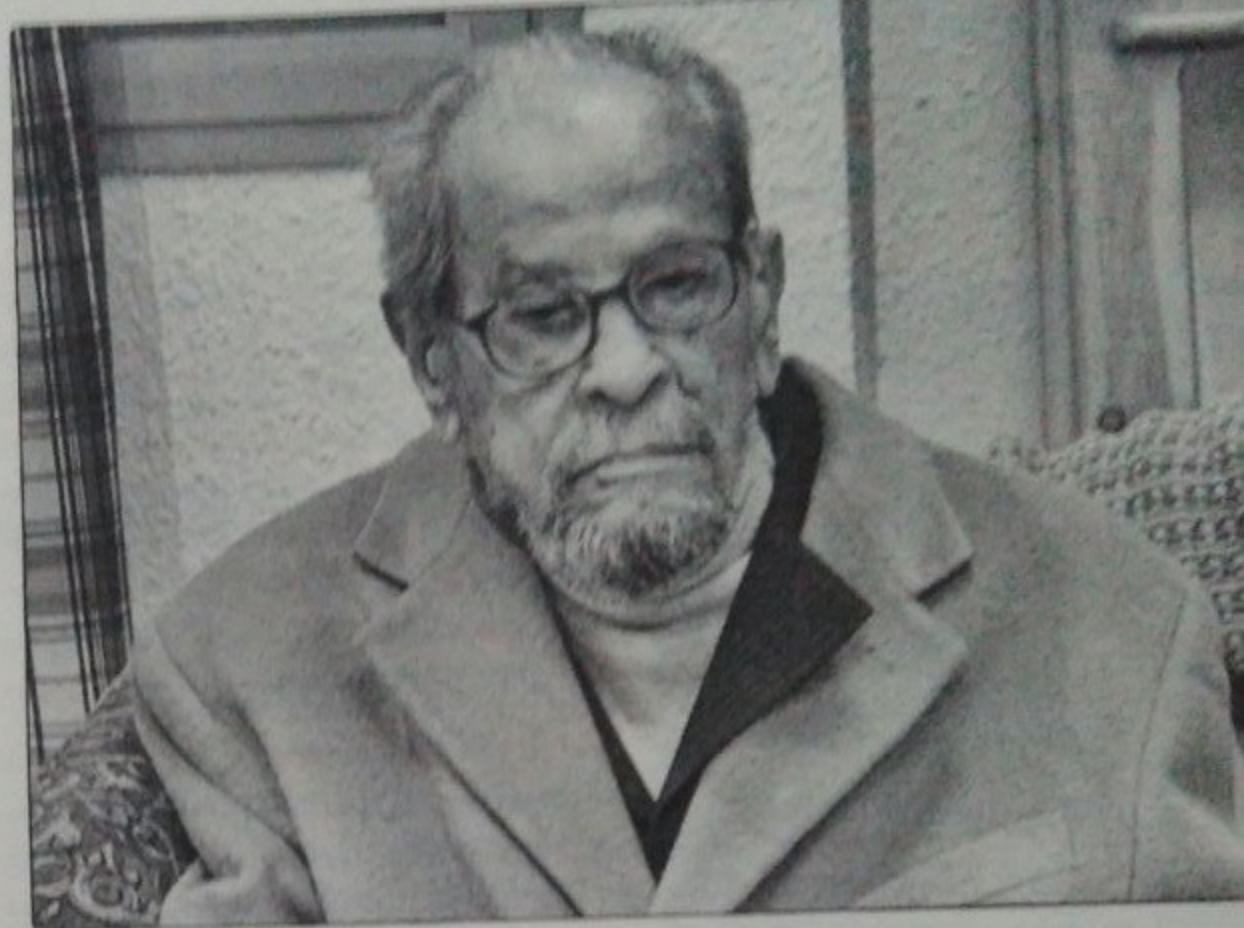
lürken, fushâ'ya döner. Bence işin doğrusu da bu, zîrâ insanlık ve kültür için tek bir dilin gerekliliğine inanırm. Bugün Avrupa Lâtince yazmayı sürdürübileseydi, kültür açısından kuşkusuz çok büyük yararı olurdu. Meselâ İngiltere'de çıkan bir kitabı herkes okuyabılırdı; ama olmadı ve şimdî çeviriye ihtiyaçları var.

Araplar, okyanustan körfeze kadar uzanan bir bölgede yaşıyor ve değişik lehçeler kullanıyor. Her biri mahallî bir dil... Eğer bu dillerden biriyle yazacak olsak birliğimizi kaybederdim. Hatta aynı ülkede bile birlik olmazdı. Araplar birbirlerini anlayabilmek için tercüman kullanmak zorunda kalırlardı; ama ortak bir dilimiz var. O da fushâ... Ben, bu dille yazıyorum."

A. Romanları:

Necîb Mahfûz roman yazmaya 1936 yılında başlamış¹¹ ve ilk romanı olan *'Abesu'l-Akdâr'* 1939 yılında yayınlanmıştır. 1939 yılından 1997 yılına kadar geçen sürede toplam otuz beş roman yayınlamıştır. Bu romanlarından ilk üçü konularını eski Mısır tarihinden alan tarihi romanlardır. Daha sonra sırasıyla toplumcu gerçekçi ve sembolik türde görünen romanları yayılannis sırasına göre şöyledir:

1. *Abesu'l-Akdâr* (1939)
2. *Râdûbîs* (1943)
3. *Kifâh Tîbe* (1944)
4. *el-Kâhiretu'l-Cedîde* (1945)
5. *Hânu'l-Halîlî* (1946)
6. *Zukâku'l-Midakk* (1947)
7. *es-Serâb* (1948)
8. *Bidâye ve Nihâye* (1949)
9. *Beyne'l-Kasrayn* (1956)
10. *Kasru's-Şevk* (1957)
11. *es-Sukkeriyye* (1957)
12. *el-Lîss ve'l-Kilâb* (1961)
13. *es-Summân ve'l-Harîf* (1962)
14. *et-Tarîk* (1964)

15. *es-Şehhâz* (1965)
16. *Sersera fevka'n-Nîl* (1966)
17. *Mîrâmâr* (1967)
18. *Evlâdu Hâratînâ* (1967)
19. *el-Merâyâ* (1972)
20. *el-Hubbu Tahte'l-Matar* (1973)
21. *el-Kernek* (1974)
22. *Hikâyât Hâratînâ* (1975)
23. *Kalbu'l-Leyl* (1975)
24. *Hadratu'l-Muhterem* (1976)
25. *Melhametu'l-Harâfiş* (1977)
26. *Asru'l-Hubb* (1980)
27. *Efrâhu'l-Kubbe* (1981)
28. *Leyâlî Elf Leyle* (1982)
29. *el-Bâkî mine'z-Zemen Sâ'a* (1982)
30. *Rihle Ibn Fattûme* (1983)
31. *el-'Âîş fi'l-Hakîka* (1985)
32. *Yevme Kutile'z-Zaîm* (1985)¹²

11. Gâli Şukri, a.g.e., s.63.

12. Romanın Türkçe çevirisini Lütfullah Göktaş tarafından Arapça as-

Daima halkı öne çıkarması ve sosyalist görüşleri ile tanınan Kipti yazar Selâme Mûsâ (1887-1958) da, onun etkisinde kaldığı bir başka isimdir. Necîb Mahfûz'un roman yazarlığına eski Mısır tarihini konu edinen romanlarıyla başlaması tamamen Selâme Mûsâ'nın etkisiyledir. Bu tarihi romanları; *Abesü'l-Akdâr* (1943), *Radûbis* (1943) ve *Kitâb Tibe* (1944)'dır. Daha sonra toplumcu gerçekçi roman yazmaya yönelmiştir⁵. Bu romanların en ünlüsü Misir toplumunun bir yansımıası olan Kahire'nin el-Husayn semtindeki bir sokakta yaşanan olayları konu edinen *Zukâku'l-Midakk* (1947) romanı ve orta hâlli bir Mısır ailesinin üç kuşağının yaşantısını anlatan *Beyne'l-Kasrayn* (1956), *Kasruş-Şevk* (1957) ve *es-Sukkeriyye* (1957) romanlarından oluşan üçlemesidir.

23 Temmuz 1952 devriminden sonra, bir süre edebiyatın uzak kalan Necîb Mahfûz, 1959'da *el-Ehrâm* gazetesiinde tefrikasına başladığı *Evlâdu Hâretinâ* adlı sembolik romanıyla yeniden ortaya çıkar. Bu roman başlangıçtan çağımıza kadar insanlık tarihini konu edinir. Eser yoğun semboller içерdiğiinden, yayınıldığı dönemde tartışmalara konu olmuş ve hâlâ da olmaya devam etmektedir. Bir kitap olarak, ancak 1967 yılında Beyrut'ta *Dâru'l-Âdâb* tarafından basılabilmıştır.

Evlâdu Hâretinâ'yı *el-Liss ve'l-Kilâb* (1961), *es-Summân ve'l-Harîf* (1962), *et-Târik* (1964)⁶, *es-Şehhâz* (1965), *Ser-sera Fevka'n-Nil* (1966) ve *Mirâmâr* (1967) adlı sembolik romanları izler. Eleştirmenler Mahfûz'un 1952 sonrasında "felsefi gerçekçilik" ya da "yeni gerçekçilik" adını vermişlerdir⁷. Mahfûz'un 1988 yılı Nobel Edebiyat Ödülü'nde bu sembolik romanların büyük payı vardır. Ona göre bu ödül sadece kendisinin değil, Mısır'ın, Arapların ve tüm Arap edebiyatınınındır⁸.

Necîb Mahfûz, 14 Ekim 1994 tarihinde Nil kenarında yaptığı bir yürüyüş sırasında bir genç tarafından bıçaklı

5 Seyyid Hâmid en-Nessâc, *Bâñurâmâ'r-Rivâyeti'l-'Arabîyyeti'l-Hadîse*, Kahire 1980, s.49.

6 Romanın aynntılı bir incelemesi için bkz. Musa Yıldız, "Necîb Mahfûz'un *et-Târik* Adlı Romanı", *Gazi Ü., Gazi Eğitim Fak. Dergisi*, C.17, S.1 (1997), s.19-32.

7 İbrâhim es-Şeyh, a.e., s.13.

8 Murat Bardakçı, "Necîb Mahfûz'la Edebiyat Söyleşisi", *Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi*, Aralık 1988, s.5.

saldırıya uğramış ve bu saldırından boyun bölgesine aldığı ağır darbeyle kurtulmuştur. Geçirdiği bir dizi ameliyat sonrasında sağ tarafına felç vurduğundan eli kalem tutamaz duruma gelmiştir. Bu durumuna ve ilerleyen yaşına rağmen, Kahire'nin 'Acûze semtinde yaşayan Mahfûz, haftanın belirli günlerinde, çeşitli yerlerde sıkı güvenlik kontrolü altında edebiyat sevenlerle birlikte olmuştur.

19 Temmuz 2006 tarihinde yaptığı bir yürüyüş sırasında düşmesi sonucu başından yaralanan Necîb Mahfûz, kaldırıldığı hastanede 30 Ağustos 2006 Çarşamba günü vefat etti. Cenaze namazı Mısır'ın başkenti Kahire'nin el-Râşdân Camisinde kılındı. Namazı Ezher Şeyhi Muhammed Seyyid Tantâvî kııldı. Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek de cenaze töreninde hazır bulundu. Arap edebiyatı alanına katkılarından dolayı kendisini rahmetle ve minnetle anıyoruz⁹.

Eserleri:

Necîb Mahfûz'un eserlerini romanları, kısa öykü koleksiyonları, diyalog türü kitabı ve çeviri türü kitabı olmak üzere dört ana başlık altında ele almak mümkündür. Ancak yeri gelmişken, eserlerinde tamamen yazı dili (*el-Luğatu'l-Fushâ*) kullanan Necîb Mahfûz'a yöneltilen, "Nîçin sürekli olarak fushâ yazınız?" sorusuna, onun verdiği cevabı burada belirtmek çok anlamlı olacaktır¹⁰:

"Yazı dili bence fushâdır ve ben böyle yetiştim. Çocukluğumdan beri bu dili kullanıyorum. Bu konuda hiçbir taviz vermem. Düşüncelerim avamcadır; ama yazıya dökü-

9 Necîb Mahfûz'la Kahire'de kaldığım 1996 yılı içerisinde üç kez görüşme imkânı buldum. Bunlardan birincisi, 06 Temmuz 1996 günü Kahire'nin el-Acûze semtindeki evinde gerçekleşti. Bu görüşme sırasında, o zaman hazırlamakta olduğum Necîb Mahfûz'un *Sembolik Romanları* adlı doktora tezimde incelediğim sembolik romanlarda anlayamadığım bazı yerleri kendilerine sorma imkânı bulduğum bir söyleşi de yaptım. Bkz. Musa Yıldız, Necîb Mahfûz'un *Sembolik Romanları*, s.269-273; ikincisi 17.09.1996 tarihinde T.C. Kahire Büyükelçiliği Eğitim Müşaviri Abdülhadi Güzel ve Kültür Müşaviri Hasan Duman'la birlikte gerçekleştirildi. Üçüncü ve son görüşme, 11 Aralık 1996 günü akşamı el-Mukattam tepesinde bir seveninin evinde düzenlenen doğum günü partisinde oldu. Bu görüşmede de üstadın beni etkileyen en önemli yönü, çok azı de-recede alçakgönüllü olmasıdır.

10 Murat Bardakçı, a.g.m., s.6.

33. Hadîhu's-Sabâh ve'l-Mesâ' (1987)
 34. Kuşlumur (1988)

B. Kısa Öykü Koleksiyonları:

Necîb Mahfûz, kısa öykü yazmaya 1934 yılında başlamışsa¹³ da kısa öykü yazarı olarak okuyucunun karşısına ilk kez 1938 yılında *el-Mecelletu'l-Cedîde* dergisinde yayımladığı öykülerle çıkmıştır. İlk öykü koleksiyonu olan *Hemsu'l-Cunûn*'un 1960 yılında yayımlanmasından 2004 yılına kadar geçen sürede 19 kısa öykü koleksiyonu yayımlanmıştır. Bu arada beşi *Tahîte'l-Mizâlî* (1969), biri *el-Cerîme* (1973) ve ikisi de *ez-Şeytân Ya'iz* (1979) adlı öykü koleksiyonlarında yer alan, toplam 8 adet de tiyatro oyunu yazmıştır.

Necîb Mahfûz roman yazarı olarak meşhur olmakla birlikte, modern Arap edebiyatına öykü yazarı olarak da önemli katkılarda bulunmuştur. Onun öykü koleksiyonları yayınlanış sırasına göre şöyledir¹⁴:

1. *Hemsu'l-Cunûn* (1938)
2. *Dunyâ Allâh* (1963)
3. *Beyt Seyyi'u's-Sumâ* (1965)
4. *Hammâretu'l-Kittî'l-Esved* (1968)
5. *Tahîte'l-Mizâlî* (1969)
6. *Hikâye bi-lâ Bidâye ve-lâ Nihâye* (1971)
7. *Şehru'l-Âsel* (1971)
8. *el-Cerîme* (1973)
9. *el-Hubbu Fevka Hedâbeti'l-Herem* (1979)
10. *ez-Şeytân Ya'iz* (1979)

¹³ İndan yapılmış ve Başkanın Olduruşduğu Gün adıyla Ağaç Yayıncılık tarafından Mart 1992'de basılmıştır.

¹⁴ Abdül-Muhsin Tâhâ Bedîr, Necîb Mahfûz er-Rûye ve'l-Eddî, Kahire 1981, s.95.

¹⁵ Kısa öyküler konusunda ayrıntılı bilgi için Buz. Musa Yıldız, Necîb Mahfûz (Hayat, Eserleri ve Kısa Hikâyeler), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gal. Sos. Bil. Enst., Ankara 1992; Hamdi Sakıkut, "Necîb Mahfûz'un Kısa Hikâyeleri", Çev. Aziz Yıldız, AÜ, OTCE, Doğu Dilleri Dergisi, C.N. Sayı 1, Ankara, 1985, 125-137; Necîb Mahfûz, *El-Mecelletu'l-Cedîde*, Çev. Musa Yıldız, İstanbul 1997 (Bu kitabta, Necîb Mahfûz'un Kısa Öykü koleksiyonlarından seçilen 12 kısa öykünün çevrilmesi ve çeşitli öykülerin üzerine bir değerlendirme yer almaktadır.)

11. *Râleytu fîmâ Yerâ'n-Nâ'im* (1982)
12. *et-Tanzîmu's-Sîri* (1984)
13. *Sabâhu'l-Verd* (1987)
14. *el-Fecru'l-Kâzib* (1989)
15. *Asdâ'u's-Sireti'z-Zâtiyye* (1995)
16. *el-Karâru'l-Ahîr* (1996)
17. *Sadâ'n-Nisyân* (1999)
18. *Futuvvetu'l-Utûf* (2001)
19. *Ahlâmu Fetreti'n-Nekâhe* (2004)

C. Diyalog Türü Kitapları:

1. *Emâme'l-Ârâ* (1983): Firavunlar dönemi Mısır'ından Enver Sedat dönemine kadar yaşamış yöneticilerin bir nevi hesaba çekilmesi ya da sorgulanması şeklinde hayali diyaloglar içermektedir.
2. *Vatanî Misr* (1997): Muhammed Selmâvi'nin Necîb Mahfûz'la Mısır tarihi, mevcut durumu, yaşanan problemler ve eserleri konularında yaptığı söyleşileri içeren bir kitaptır. Kahire'de Dâruş-Şurûk yayınları arasında basılmıştır. Bu kitap, önce 1996 yılında Fransızca olarak *Mon Egypte: Dialogues avec Mohamed Salmawy (Bennim Mısır'ım: Muhammed Selmâvi ile Söyleşiler)* adıyla Paris'te JC Lattès yayınları arasında çıkmıştır.

D. Çeviri Türü Kitabı:

Misru'l-Kâdîme (1932): İngiliz Yazar James Baikie'nin *Ancient Egypt* (Eski Mısır, Londra 1912) adlı eski Mısır tarihini konu edinen ve 13 bölümden oluşan kitabıń Arapçaya çevirisidir¹⁵. Mahfûz'un yazarlık alanındaki ilk çalışmasıdır. Bu çevirisini Selâme Mûsâ'nın *el-Mecelletu'l-Cedîde* dergisinde bölümler halinde yayınlanmıştır. Bunun yanında Tâhâ Huseyn'in *el-Eyyâdm* ("Günler")'ndan esinlenerek kendisi de bir otobiyografi yazmaya heveslenmiştir ve *el-Alvâdm* ("Yıllar") adını verdiği gençlik dönemine atıf yapmasını hiç yayımlamamıştır¹⁶.

¹⁵ Session Somekh, *The Changing Rhythm*, Leiden 1973, s.42; Roger Allen, *The Arabic Novel*, Newyork 1995, s.113.

¹⁶ Azmi Yıldız, "Necîb Mahfûz'un Zukâku'l-Middâk", Adî Romanî, 5. G., Gazi Eğz. Fak. Dergisi, Ankara 1992, Cilt 8, Sayı 1, s.4.